

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Kutseõpetaja õppekava

Juhan Altsaar
AUTOERIALA KUTSEVÕISTLUSTEKS VALMISTUMINE EESTIS EDUKAIMATE
KUTSEKOOLIDE NÄITEL
Bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Karmen Trasberg

Tartu 2021

Resümee

Autoeriala kutsevõistlusteks valmistumine Eestis edukaimate kutsekoolide näitel.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on kutsevõistlustel võrdlemisi järjepidevalt kõrgeid kohti saavutanud õppeasutuste tegevuse kirjeldamine kutsevõistlusteks valmistumisel.

Uuritud on erinevaid aspekte, mis puudutavad näiteks kooli õppetöö korraldust ja juhendajate tausta, õpilaste valiku ja ettevalmistamise põhimõtteid. Uuringut alustades oli autor isiklikul arvamusel, et edukad koolid on väga kompetentsed õpilaste ettevalmistamisel

kutsevõistlusteks. Uuringu tulemusena selgus, et konkreetne ettevalmistus võistlusteks pole esmase tähtsusega. Tegelikult on olulisim osa kooli õppetöö eesmärgipärasel

korraldamisel. Selle kaudu hinnatakse õpilasi järjepidevalt ja õpetajad/juhendajad õpivad oma õpilasi tundma, mille kaudu on võimalik korraldada igapäevale sobiv ja tulemuslik õppetöö.

Olulist rolli mängib uuritavate hinnangul ka võistlejate valik, kelle puhul on määravaks nende isikuomadused ja probleemilahenduoskus, mitte jooksvad hinded ega õpijõudlus.

Märksõnad: kutsevõistlused, kutsehariduse populariseerimine, kutseõpetaja roll.

Abstract

Preparing vocational students for skills competitions in the automotive specialities on the example of most successful vocational schools in Estonia

The aim of this bachelor's thesis is to describe the activities of educational institutions and vocational teachers that have achieved continuously high scores in vocational competitions in preparation for skills competitions. Various aspects have been studied, such as the organization of teachers' activities and the background of teachers, the principles of student selection and preparation. At the beginning of the study, the author had a personal opinion that successful schools are very competent mostly in preparing students for skills competitions. As a result of the research, it turned out that specific preparation for the competition is not of primary importance. In reality, the most important part is the purposeful organization of teaching work. Through this, students are assessed on an ongoing basis and teachers get to know their students, through which it is possible to organize teaching that is suitable and effective for everyone.

According to the respondents, the choice of competitors also plays an important role, in which their personal characteristics and problem-solving skills are decisive, not the current grades and learning performance.

Keywords: skills competition, popularization of vocational education and training, the role of vocational teacher

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline ülevaade.....	6
1.1 Kutsevõistluste süsteem, eesmärk ja roll kutsehariduses	6
1.2 Võistluseks valmistumine, võistleja omadused ja neid mõjutavad tegurid	8
1.3 Juhendaja roll kutsevõistluseks valmistumisel	9
2. Metoodika.....	12
2.1 Valim	12
2.2 Andmekogumine	12
2.3 Andmeanalüüs	13
3. Tulemused	13
3.1 Millised õpilased saavad võistlejaiks?.....	13
3.2 Juhendajate vaated kooli toele kutsevõistlusteks valmistumisel	16
3.3 Millist tüüpi ettevalmistust hindavad juhendajad kõige tulemuslikumaks?	18
3.4 Põhimõtteid võistlusmeeskonna komplekteerimisel	20
4. Arutelu.....	20
Tänuõnad	24
Autorsuse kinnitus	24
Kasutatud kirjandus	25
Lisa 1. Kutsevõistluste tulemused autoerialal	27
Lisa 2. Intervjuu kava.....	28

Sissejuhatus

Kutsevõistlused kujunesid välja peale Teist Maailmasõda, mil rasketes majanduslikes oludes oli suur puudus oskustöolistest ning võistlustega sooviti kutseharidust populariseerida.

Esimesed kutsevõistlused toimusid 1950. aastal Hispaanias (WorldSkills, 2020). Mõne aasta möödudes muutusid võistlused rahvusvaheliseks, 1953 a. osalesid seal juba võistlejad Saksamaalt, Suurbritanniast, Prantsusmaalt, Marokost ja Šveitsist. Viiekümnendate aastate lõpus levisid kutsevõistlused ka väljapoole Hispaaniat ja kaheksakümnendateks oli WorldSkills kutsevõistlus kasvanud maailma suurimaks omataoliseks sündmuseks.

Kutsevõistluste algne eesmärk ja tagamõte selguvad kutsevõistluste esimese korraldaja F. A. Vidal'i öeldust: „Innustage noori erinevate tegevuste kaudu! Tõestage noorte vanematele, õpetajatele ja ettevõtjatele, et ainus võimalus paljutöotava tuleviku poole püüdlemiseks on hea kutseharidus“ (WorldSkills, 2020).

Tänapäevaks on kutsevõistlused omandanud veelgi laiema tähenduse ja mõju. Nii pakuvad kutsevõistlused suurepäraseid võimalusi mitmete oluliste kutsehariduse valdkondade arenguks, näiteks haridusasutuste töö korraldus ja õpilaste karjäärivalikud. Muutes võistlustegevused õppekorralduse osaks, on võimalik muuta ka igapäevane kutseõpe paindlikumaks ja eesmärgipärasemaks. Lisaks eelnevale näeb Skills Finland kutsevõistlustes võimalust kutseharidust väärtustada ja ligitõmbavamaks muuta. Võistluste kaudu on kõigil võimalik tutvaks saada kutsehariduses pakutavate erialade, oskuste ja karjäärivõimalustega. Teisalt selguvad läbi võistluste ka esinevad kitsaskohad õpetamises, mis omakorda võivad olla põhjuseks sel alal muudatuste tegemiseks (Skills Finland, 2020). Vastavalt kutseõpetaja uuele kutsestandardile (Kutseregister, 2020), on kutseõpetaja kohustuslikuks kompetentsiks erialaõppe arendamine, kuhu kuulub ka erialaste kutsemeisterlikkuse võistluste ja konkursside korraldamine ning võistlusjuhendite loomine.

Autori jaoks on teema aktuaalne ka seetõttu, et olles paljudel kutsevõistlustel õpilaste juhendaja ja võistlusteks ettevalmistaja rollis, on ta avastanud huvipakkuva asjaolu, et Eestis kutsevõistlustel autoerialadel saavutavad mõned koolid stabiilselt häid tulemusi (Lisa 1), olgu näitena toodud Tartumaal, Järvamaal ja Pärnumaal asuvad õppeasutused. Seejuures on suur roll just juhendajatööl. Nagu osutavad Nokelainen ja Pylväs (2017), on oluline tegur kutsevõistluseks valmistava õpetaja ja praktikajuhendaja tegevus õppija toetamisel. Käesolevas bakalaureusetöös on neli peatükki, esimeses analüüsitakse kutsevõistluste rolli kutsehariduses, teises peatükis kirjeldatakse käesoleva uuringu metoodikat, kolmandas

kirjeldatakse uuringu tulemusi ning neljas peatükk on pühendatud arutelule, osutades uuringu piiranutele, rakendusvõimalustele ja edasistele uurimissuundadele.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 Kutsevõistluste süsteem, eesmärk ja roll kutsehariduses

2018. aastal läbiviidud kutsehariduse maine uuringu kohaselt on Eestis sügavalt juurdunud hoiak eelistada põhikooli järgselt õpinguid gümnaasiumis, mis näitab, et kutseharidus ei kõida noori (Innove, 2018). Iseloomulik on see, et seda arvamust esindavad mitte ainult õpilased, vaid ka lapsevanemad ja üldhariduskoolide õpetajad, kes soosivad haridustee jätkamist pigem gümnaasiumis ja kõrgkoolis. Uuringu autorite hinnangul pole kutsehariduse populariseerimise meetmed leidnud põhikoolides piisavat kõlapinda. Ka kutsemeistrivõistluste korraldamise koondjuhendis (Innove, 2020) on ühe eesmärgina võistluste süsteemi arendamisel nimetatud kutsehariduse ja erialade populaarsuse tõstmist noorte hulgas. Seda toetab ka kutsehariduse maine uuringus väljatoodud seos, mis näitas, et sagedamini soovitasid oma lapsele kutseharidust vanemad, kes ise olid kutsehariduse võimalustega rohkem kursis (Innove, 2018).

Kutsevõistluste korraldamise valdkonnas on varem uuritud, mil viisil kutsevõistlused mõjutavad kutsehariduse mainet ja üldist suhtumist kutseharidusse (Chankseliani, Laczik, & Relly, 2016; James, 2016). Nii näiteks osutab James (2016), et kutsevõistlusel osalemine on tänu selle käigus saadud uutele erialastele kontaktidele otseselt ja väga positiivselt mõjutanud konkreetse õpilase hilisemaid karjääriväljavaateid.

Uuringust, mis käsitles WorldSkills'i osalejate elu peale kutsevõistlusi, selgub endiste võistlejate hea edasijõudmine oma erialal. Võistlustel osalenud tõid olulise tegurina välja just võistlusteks valmistumisel kogetut. Valmistumise ajal puutusid õpilased kokku oma eriala tippspetsialistidega, mis võimaldas neile osadust väga toetava ja arendava koostöövõrgustikuga (Pylväs & Nokelainen, 2017).

The Centre on Skills, Knowledge and Organisational Performance (SKOPE) uuringust selgusid ka Ühendkuningriigi kutsevõistluste medalivõitjate olulisimad omadused (Nokelainen, Staz, & James, 2013):

1. Edukamatel võistlejatel on matemaatikas kõrgemad hinded.
2. Üldiselt on heade tulemustega võistlejatel hästi arenenud kolm omadust: osavus, suhtlusoskus ja matemaatiline-loogiline mõtlemine.
3. Parimate tulemustega võistlejad võtavad vähem arvesse teiste arvamust.

4. Medalivõitjate jaoks polnud võistlusmoment oluline.

Üks uuringutest viidi läbi Ühendkuningriigis, kus autorite sõnul on kutseharidus teisejärguline ja madalamalt hinnatud võrreldes üldkesk- ja kõrgharidusega (Chankseliani, Relly, & Laczik, 2016). Selles uuringus intervjueriti nii kutseõppureid, õpetajaid kui tööandjaid, kes on kokku puutunud kutsevõistlustega. Vastavalt uuringu tulemustele, usuvad ligikaudu 85% WorldSkills'il osalenud võistlejatest, et kutsevõistlustel võib olla potentsiaali kutsehariduse populaarsuse tõstmisel. Uuringu autorid peavad võimalikuks, et kutsevõistlustel edukalt esinenud noored võivad olla heaks eeskujuks eakaaslastele, kel tuleb teha valik haridustee jätkamisel. Uuringus osalenud toovad aga kitsaskohana välja kutsevõistluse vähese meediakajastuse. Näiteks 2011. a. Londonis toimunud WorldSkills'i võistlust võrreldakse isegi olümpiamängudega, kuid uudistes kajastati peamiselt vaid Ühendkuningriikide esindajate poolt võidetud medalite arvu. Sündmusel osalenud tööandjate nägemuses oleks olnud võimalik parema meediakajastuse abil tunduvalt rohkem esile tõsta kutsevõistluste ja -hariduse kaudu avanevaid võimalusi (*ibid*). Samuti näevad võistlejad probleemina kutsehariduse vähest tutvustamist põhikoolis.

Kutsevõistluste võimaliku laiema mõju kõrval rõhutavad osalejad, treenerid ja tööandjad otsest mõju just võistlejaile endile. Räägitakse, kuivõrd palju saavad võistlejad kogemusi ja julgust uute väljakutsete vastuvõtuks tulevikus. See omakorda on avaldunud äärmiselt positiivset mõju võistlejate erialasele karjäärile, kus ligikaudu 93% võistlejatest on saanud ametikõrgendust ja kõrgema töötasu. Kuigi ühiskonnas peetakse põhiliselt edu saavutamiseks vajalikuks kõrgharidust, selgub uuringu intervjuudest, et tegelikult on võimalik head edu saavutada ka mõne kutsehariduses omandatava ameti või oskuse valdamine maksimaalsel võimalikul tasemel (Chankseliani, Relly, & Laczik, 2016).

Kutsehariduse edendamise tegelevad organisatsioonid nii Eestis (HARNO, (endine SA Innove), kutsekoolid) kui rahvusvahelisel tasandil (World Skills, EuroSkills ja tema allorganisatsioonid eri riikides) esitlevad kutsemeistrivõistluste korraldamist kui ühte parimat võimalust kutsehariduse populaarsemaks muutmisel. SA Innove kui kutsevõistluste peamise promootori kodulehel rõhutatakse: „Kutsemeistrivõistlused on parim viis tutvustada ja populariseerida kutseõppealasid ning anda noortele võimalus oma oskuste võrdlemiseks. Võistlusülesannete lahendamisel lähevad arvesse kiirus, täpsus ning omandatud teoreetiliste ja praktiliste teadmiste kasutamine.“ (Innove, 2020, para 1). SA Innove poolt on sõnastatud ka kutsevõistluste eesmärgid Eestis, milleks on: 1) kutsehariduse ja erialade populaarsuste tõstmine noorte hulgas; 2) meisterlikkuse väärtustamine ja õppijate motiveerimine; 3) osapooltevahelise koostöö edendamine (Innove, 2020). Kutsehariduse populariseerimise

eesmärgil on oluline ka pealtvaatajatele pakutav võimalus võistlusi näha ning seeläbi tutvuda erinevate ametite ja kutsekoolidega. Lisaks on kutsevõistlused kohaks, kus tööandjad saavad tutvuda oma ala parimate noorte meistritega ning nende õppeasutustega (vt lisa 1).

Globaalne organisatsioon WorldSkills nimetab oma missiooniks kutseoskustega inimeste esiletoomise ja tunnustamise ning kutseoskuste vajalikkuse seostamise majanduskasvu ja isikliku edu loomisel (WorldSkills 2020). EuroSkills kirjeldab kutsevõistlust kui laiemat võimalust elukutsete tutvustamiseks noortele, demonstreerides maailmatasemel oskusi ja mitmekesiseid karjäärivõimalusi üle Euroopa (EuroSkills).

Eestis on kutsemeistrivõistluste peakorraldajaks HARNO (endine SA Innove), mis on WorldSkills'i ja EuroSkills'i ametlik esindaja Eestis. Seeläbi on HARNO vastutusalas ka noorte ettevalmistamine rahvusvahelisteks võistlusteks. Mainitud asutus korraldab ka oskuste festivali „Noor Meister“. Eestis on võistleja osalemise kriteeriumiteks võistleja vanus (ülempiir 26a), kursus (I kursus jne.) või kooli lõpetamise aeg (Peab olema olnud võistlusele eelneval õppeaastal õppeasutuse õpilaste nimekirjas). See tähendab, et näiteks sügisel toimuval SA Innove poolt korraldatud kutsevõistlusel võib võistlusel osaleda kuni 26-aastane isik, kes on kevadel lõpetanud kutseõppeasutuses vastava eriala (Innove, 2020).

Rahvusvahelistele võistlustele pääsejad valitakse edukaimate kodumaiste võistlejate seast. Nemad saavad osaleda EuroSkills'il ja sõltuvalt tulemustest ka WorldSkills'il. SA Innove planeerib võistluskalendri korraga üheks aastaks. Võistlejate nimeline registreerimine avatakse seitse nädalat enne võistlust ja korralduslik info avaldatakse hiljemalt üks kuu enne võistlust (Innove, 2020).

Eeltoodu kirjeldas üldises plaanis viimastel aastatel kujunenud olukorda kutsevõistluste rolli ja eesmärkide osas. Eeltoodud uuringute tulemustest selgub jätkuv vajadus kutsevõistluste paremale meediakajastusele ja võistlejate sooritustaseme tõstmisele. Heade võistlustulemuste kajastamine ja võistlejate laiem tunnustamine võimaldaks märkimisväärselt tõsta kutseõppe mainet ja aitaks haridustee jätkamisel nii õpilastel kui ka nende vanematel teha teadlikumaid otsuseid kutseõppe kasuks.

1.2 Võistluseks valmistumine, võistleja omadused ja neid mõjutavad tegurid

Kutsevõistlusteks valmistumisel on kaks faasi. Esimene on sobivate isikuomadustega võistleja valimine (Cedefop, 2019; Nokelainen & Pylväs, 2017). Nagu on leidnud Nokelainen ja Pylväs (2017), kes uurisid WorldSkills'i võistlejaid, hindavad nii võistlejad kui nende tööandjad isikuomaduste osas kõrgelt probleemilahenduskust, loovust, avatud mõtlemist ja

suhtlemisoskust. Võistlejate kaastöötajad peavad oluliseks teotahet ja sisemist motivatsiooni, nende järel peetakse tähtsaks eneserefleksioonioskust.

Soomes teostatud võistlustel osalejate uuringu põhjal saab kutsemeisterlikkuse arengul olulisimateks faktoriteks pidada järgmisi valdkondi, alustades olulisimast (Nokelainen, 2018):

- 1) eneserefleksioon (sh stressitaluvus),
- 2) tahtmine (enesealalhoid, ajaplaneerimine),
- 3) vaimsed võimed (arengupotentsiaal),
- 4) väline motivatsioon (konkurentsivõimelisus, ambitsioonikus),
- 5) sisemine motivatsioon (huvi töö suhtes),
- 6) sotsiaalsed oskused.

Teiseks faasiks kujunevad ettevalmistavad tegevused, mida on reaalselt võimalik läbi viia kooli ja praktikabaasi tingimustes juhendaja(te) eestvedamisel. Juhendaja esmane ülesanne on õpilase motivatsiooni kujundamine ja alalhoidmine. Krull (2000) on kirjutanud, et motivatsiooni tekitamise ja säilitamise seisukohalt on oluline ülesannete jõukohasus ja kõrge väärtus õpilase enda jaoks. Neist ühe puudumisel langeb motivatsioon tunduvalt. Teisiti öeldes, saavutusmotivatsiooni mõjutavad edu saavutamise tõenäosus ja saavutatava edu subjektiivne väärtus (Krull, 2000). Samalaadsele järeldusele on jõudnud ka WorldSkills'i Ühendkuningriigi osalejaid analüüsinud SKOPE poolt korraldatud uuringus (James, 2016). Leiti, et peamiselt on kutseoskuste suurimaks mõjutajaks motivatsioon. Senised medalivõitjad ei väljendanud erilist soovi võitmiseks, küll aga soovisid nad olla parimad ja kompetentsemad omal alal (Nokelainen, Stasz & James, 2013).

1.3 Juhendaja roll kutsevõistluseks valmistumisel

Olgugi, et eelneva alapeatüki näitel on kutsevõistluseks valmistujail juba suurel määral erialaseid teadmisi ja oskusi, lisanduvad neile ka isikuomadused. Seetõttu on vajalik iga võistleja parimaks ettevalmistamiseks lähenda võimalikult individuaalselt, toomaks esile tema parimaid omadusi, sisendamiseks enesekindlust ja tekitamiseks motivatsiooni. Tuleb ka arvestada, et võistlusülesande sooritamisel võistlusolukorras mõjub võistlejaile ka ajapiirangust, müra jms. tekkiv pinevus (Wilde & Relly, 2015).

Nagu ka töö sissejuhatuses oleldud, on õpetajatel ja praktikajuhendajatel oluline roll võistleja ettevalmistamisel (Nokelainen & Pylväs 2017). Ühendkuningriigis läbiviidud uuringus leiti, et juhendaja roll on keerukas ja seab väljakutseid. Peamine ülesanne on loomulikult võistlejate ettevalmistamine ja võistlustel osalemine, kuid eelnev hõlmab veel

mitmeid jooksvaid, korralduslikke tegevusi, nagu suhtlemine võistlejate kolleegide ja tööandjatega, treenimiseks vajalike tehniliste võimaluste leidmine (Wilde & Relly, 2015). Suur osa uuringus osalenud treeneritest rõhutas individuaalse lähenemise olulisust. Nende sõnul eelistavad tulevased võistlejad pigem individuaalset harjutamist, sest nad tunnetavad paratamatult meeskonnasisest konkurentsi. Samuti on vaja treenida kutseõppijate toimetulekut rangete ajapiirangute, müra ja sellest tuleneva pingega (Wilde & Relly, 2015). Juhendajad tõstsid esile, et võistlejad suudavad harjutusolukorras teostada töö väga kvaliteetselt, kuid siin pole ajapiirangust tulenevat võistluspinget. Seega saab võistlusteks valmistumisel olla kaks lähenemist – esimene, kus harjutatakse ülesande sooritamiseks vajalikke oskusi ja teine, kus pigem harjutatakse planeerima aega ja ülesande sooritust pingeolukorras. Kõik see eeldab treeneritelt vastavat kvalifikatsiooni ja oma eriala mitmekülgset valdamist (Wilde & Relly, 2015).

Rääkides võistlejate ettevalmistamisest, tuleb tähelepanu pöörata ka võistlejate valikule. WorldSkills'i näitel valitakse riiki esindavad võistlejad välja ligikaudu 200 õpilase seast, kes läbivad 10-päevase baastreeningu. Tulemuste põhjal valitakse igalt erialalt 3-5 liikmelised grupid, keda omakorda treenitakse ligikaudu 30 päeva vältel, mille tulemuste põhjal moodustatakse lõplikud meeskonnad (Wilde, James, & Mayhew, 2015).

Uuringus intervjueritud juhendajad omistasid kutsevõistlustel osalemisele suurt rolli ka seetõttu, et see toetab nende endi professionaalset arengut ning on emotsionaalse ja praktilise väärtusega. Praktilises mõttes on juhendajale kasulik, kui ta saab teha rahvusvahelist koostööd teiste sama eriala inimestega, laiendades kogemuste vahetamise kaudu enda maailmapilti nii erialaselt kui ka võistluseks valmistumise osas. Emotsionaalse kasutegurina tõid juhendajad välja võistlustel osalemisel tekkiva põnevuse ja rõõmu, nähes oma õpilasi võistlemas. Emotsioonide kirjeldamiseks kasutati veel sõnu „sumin“, „sõltuvusttekitav“ ja „adrenaliin“. Nimetati ka kodumaa esindamisel tekkivat uhkusetunnet ja peeti privileegiks töötada koos oma valdkonna parimate tegijatega (Wilde & Relly, 2015). Sama uuring kajastab ka WorldSkills'i vaates juhendajate poolt välja toodud kitsaskohti, mis on peamiselt seotud rahalise kompensatsiooni ja tunnustuse tagasihoidlikkusega. Seondult käesoleva uuringu teemaga, kirjeldavad ka WorldSkills'i juhendajad olukorda, kus võistlustel edukate seas on valdavalt samad õppeasutuste esindajad. See asjaolu ajendas ka autorit esitama uurimisküsimust, mille vastused aitaks selgust saada samadel teemadel Eestis, autoerialade kontekstis.

Juhendajate rolli uuring (Wilde, James & Mayhew, 2015) kajastab mitmeid juhendajate vastutusvaldkondi:

- 1) Tugev panustamine võistlusmeeskonna heaolu ja võimekuse nimel.
- 2) Kindlate oskuse treenimine ja taseme hoidmine oma vastutusalal.
- 3) Osavõtt võistlejate treenimisest ja treeningute jälgimine.
- 4) Võistlustel osalemine oma ala eksperdina.
- 5) Osalemine standarditele vastavate võistluste arendamisel.

Lähtuvalt eelnevast, püütakse käesolevas uuringus teada saada, millised on eduka juhendaja taust ja kogemused vastutusvaldkondades toimetulekuks. Kuigi kutsevõistlused on üldiselt küllalt hästi uuritud ja analüüsitud valdkond, pole Eesti kutseõppeasutuste autoerialade kontekstis seda autorile teadaolevalt tehtud. Seetõttu soovib autor keskenduda oma bakalaureusetöös kitsamalt autoerialadel toimuvatele kutsevõistlustele, et saada ülevaade erialal tegutsevate edukate juhendajate tegevusest ja motiividest. Töö uurimisprobleemiks on, millest lähtuvad kutseõpetajad võistlejate toetamisel läbi ettevalmistusperioodi.

Bakalaureusetöö **eesmärgiks** on kirjeldada autoerialade kutseõpetajate kogemusi kutseõppurite kutsevõistlusteks ettevalmistamisel, võistlejate valikul ja toetamisel.

Töös otsitakse vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Milliste isikuomaduste ja erialaoskustega õpilasi eelistavad edukad juhendajad valida individuaalseks võistlejaks?
- 2) Milline on juhendajate vaade kooli toele kutsevõistlusteks valmistumisel?
- 3) Millist tüüpi ettevalmistust hindavad juhendajad kõige tulemuslikumaks?
- 4) Milliseid põhimõtteid järgivad juhendajad võistlusmeeskonna komplekteerimisel?

2. Metoodika

2.1 Valim

Põhivalimis oli viis kutseõpetajat, kellel on autoriala kutsevõistluseks valmistuja juhendamiskogemus. Uuritavate leidmisel kasutati mugavusvalimit, sh uuritavad leidis autor oma ametialasest tutvusringkonnast, võistlusteks juhendamiskogemusega õpetajate hulgast. Valimisse kaasamisel olid eelistatud juhendajad nendest koolidest, kus töötavad kutsevõistlustel parimaid tulemusi saavutanud õpetajad (vt Lisa 1). Valimi komplekteerimisel lähtuti uuritavate kättesaadavuse ja koostöövalmiduse põhimõttest. Uuritavateni jõudmiseks võeti esmalt ühendust õppeasutuste osakonnajuhatajatega, paludes neilt kontaktandmeid, jõudmaks sobivate intervjuueritavateni. Suhtlemisel uuritavatega lähtuti TÜ eetikakeskuse “Hea teadustava” nõuetest, kus rõhutatakse, et uuringu autor peab lugu uuringusse kaasatute väärikusest, autonoomiast ja privaatsusest (Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2017).

2.2 Andmekogumine

Töös kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, mis võimaldab uuritavas probleemis näha sügavamaid ja „varjatud tahke ja anda neile tähendus“ (Õunapuu, 2014, 62).

Andmekogumiseks koostati poolstruktureeritud intervjuud, mis viiakse läbi lähtudes kavast, kuid kus on intervjuu läbiviijal võimalik teha muudatusi ja kohandusi, vastavalt ilmnenule teemadele (Õunapuu, 2014).

Tuginedes teoreetilistele allikatele (Nokelainen, Pylväs, 2017; Nokelainen, Stasz, & James, 2013; Wilde, James, & Mayhew, 2015), kavandati intervjuu küsimused (vt Lisa 2).

Kava koosneb sissejuhatavatest- ja põhiküsimustest. Sissejuhatavas osas paluti uuritavatel kirjeldada oma autoerialast ja pedagoogilist haridusteed koos erialase töökogemusega.

Põhiküsimused jaotati töö eesmärgist ja uurimisküsimustest lähtuvalt plokkidesse.

Teemaplokkideks kujunesid: 1) võistlejakandidaadi oskused ja omadused, 2) juhendajate vaated kooli toele võistlusteks valmistumisel, 3) meetodid kutsevõistlusteks valmistumiseks, 4) põhimõtted võistlusmeeskonna komplekteerimisel.

Intervjuude läbiviimisel tutvustati uuritavale antud töö eesmärki ning kinnitati, et tema isikuandmeid ei avaldata. Juhendajaid intervjueriti individuaalselt kohtudes (üks intervjuu) või Google Meet'i vahendusel (neli intervjuud) neile sobival ajal. Üheks intervjuuks planeeriti

orienteeruvalt 45 minutit, intervjuud salvestati nutitelefoniga „Voice Memo“ ning transkribeeriti tekstiredaktoris „Word“. Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuusid. Intervjuud toimusid vahemikul märts – aprill 2021. Toimus viis intervjuud, mille transkribeeritud maht oli 25 lehekülge. Intervjuu kestvused varieerusid 30-60 minutini.

2.3 Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset induktiivset (ehk andmetest lähtuvat) sisuanalüüsi. Selle eeliseks on, et siin tuleb kõige paremini esile kvalitatiivse analüüsi üks eeliseid – uurimuses osalejate maailma ja nende tõlgenduste ja tähenduste mõistmine. (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Transkribeeritud teksti analüüsiti veebipõhises programmis QCMap. Esmalt tuli teostada kodeerimine, seejärel koodide kategooriatesse jagamine.

Analüüsi tulemusel tekkis 1. uurimisküsimusele (Milliste isikuomaduste ja erialaoskustega õpilasi eelistavad edukad juhendajad valida individuaalseks võistlejaks?) 5 kategooriat: esmane võitlejate valik, oskuste arvestamine võistleja valikul, omaduste arvestamine võistleja valikul, praktilal omandatud oskused, hinnete mõju võistlejaks saamisel. 2. uurimisküsimusele (Kuivõrd on juhendajate vaates kool toeks kutsevõistlusteks valmistumisel?) 5 kategooriat: juhendaja sobiv erialane ja pedagoogiline taust, kooli motivatsioon võistlusel osalemiseks, juhendaja roll õppekava arendusel, võistleja ja juhendaja tunnustamine ning kooli praktikakorralduse põhimõtted. 3. uurimisküsimuse (Millist tüüpi ettevalmistust hindavad kutseõpetajad kõige tulemuslikumaks?) alla tekkis 3 kategooriat: teoreetilise ettevalmistuse olulisus, psühholoogilise ettevalmistuse olulisus, praktilise ettevalmistuse olulisus. 4. uurimisküsimuse (Milliseid põhimõtteid järgivad kutseõpetajad võistlusmeeskonna komplekteerimisel?) alla moodustus üks kategooria: põhimõtted meeskonna koostamisel.

3. Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli kirjeldada autoerialade kutseõpetajate kogemusi kutseõppurite kutsevõistlusteks ettevalmistamisel, võistlejate valikul ja toetamisel. Järgnevalt esitatakse uuringu tulemused, mis on jaotunud kategooriateks nelja uurimisküsimuse alla. Tulemuste illustreerimiseks on esitatud tsitaate intervjuudest.

3.1 Millised õpilased saavad võistlejaiks?

Esimese uurimisküsimuse, „Milliste isikuomaduste ja erialaoskustega õpilasi eelistatakse valida võistlejateks?“ andmeanalüüsi käigus kujunes 3 kategooriat: võistlejate esmane valik,

oskuste (sh, ka praktilal omandatud oskused) ja isikuomaduste arvestamine võistleja valikul, hinnete mõju võistlejaks saamisel.

Võistlejate esmane valik

Uuritavad tõid välja, et võistlejakandidaatide esmane valimine sõltub paljuski konkreetsest olukorrast. Võimalusel kasutatakse koolisisese kutsevõistluse tulemusi. Selle variandi eelisena märgiti ära ka asjaolu, et tulevane võistleja on saanud ennast näidata nii teadmiste kui oskuste poolest, samuti on ta saanud enesekindlust võistlusolukorras:

...selline süsteem, et jaanuari lõpus olid meil kooli kutsevõistlused, noh, siuke väike igal alal /.../ ja siis nende esikolmik või nelik oli siis see, kellest valiku tegid... (Uuritav nr.4)

Populaarne on ka variant, kus teatud erialaõpetajate grupp langetab esmase otsuse nõupidamise tulemusel ja lõplik otsus jäetakse õpilas(t)ele.

Üldjuhul jah, me ikkagi teeme otsuse... õpetajate „konsensusel“ - tuleme niiõelda kokku ja siis me valime kõik koos, kes nendest sangaritest võiks minna ja kui nad ise on ka nõus, siis.... (Uuritav nr.3)

Veel toodi välja variant, kus võistleja valikule aitab kaasa mõni väiksema mahuga ülesanne, mille sooritanutest parimatele tehakse ettepanek võistlusel osalemiseks. Mainimisväärseks osutusid ka juhtumid, kus võistleja oli vaja leida väga kiiresti, samal ajal kui õpilased on võistluste toimumise ajal näiteks ettevõttepraktilal:

Kõik olid praktilal, või kuskohas nad olid... et siis oli nii, et ma sain kaks-kolm õpilast kätte ja siis ütlesin, nüüd on variant, et sina, sina või sina. Et, noh, panin fakti ette... (Uuritav nr.1)

Neil puhkudel on takistatud jooksvad ja kiired läbirääkimised kutsevõistluseks valmistumisel – mõju hakkavad avaldama välised tegurid, nagu praktilal viibiva õpilase asukoht ning talle antud ülesannete iseloom. Sellisel juhul on oluline, kus õpilane tol hetkel viibib ja kas tal on võimalik mitmeks päevaks praktikakohalt lahkuda.

Hinnete mõju võistlejaks saamisel

Intervjuu vastustest saab välja lugeda, et võistleja valimisel hinnatakse pigem üldist toimetulekuvõimet kui hindeid. See tähendab, et kui õpilasel on head füüsilised ja

kognitiivsed võimed ülesannete lahendamiseks võistlusolukorras, ei pöörata üldiselt tähelepanu õppevõlgadele ega ka hinnetele. Juhendajate kogemused näitavad, et keskpäraste hinnetega õpilane tuleb suure tõenäosusega võistlusolukorras rahuldavalt toime. Samas toodi välja ka situatsioon, kus kõrgete hinnetega õpilane (kooli lõpetades asus tööle insenerina) ei talunud võistlustel esinevat pingelist olukorda, mistõttu sooritusvõime langes tunduvalt. Kutseõpetajad nimetasid siiski ka neid juhtumeid, kus võistlustel kõrge tulemusega õpilane on ka õppetöös edasijõudnud.

Meie üldjuhul neid nagu päeviku hindeid ei vaata, aga nüüd, kui ma hakkam tagasi mõtlema, ma ei tea, meil oleks kunagi olnud sellist õpilast, kes on koolis olnud viimane lontrus ja nüüd läheb sinna võistlusele ja on nagu kuldaväärt mees. (Uuritav nr.5)

Intervjuudes toonitati läbivalt, et heade erialaste oskustega potentsiaalsel võistlejal ei keelata võistlusel osaleda, olenemata puudujääkidest õppeedukuses. Vastupidi – peetakse oluliseks just motiveerivat olukorda ja uut õpikogemust, mille õpilane võistluselt saab.

Õpilase omaduste ja oskuste mõju võistlejaks saamisel

Selgus, et juhendajate hinnangul on hinnete kõrval võistleja valikul märksa mõjuvamateks teguriteks õpilaste isikuomadused ja erialased oskused. Nii näiteks väärtustatakse enim õpilase rahulikku meelt ja ühtlases tempos tegutsemist.

Oktoobris mul võistleja ei olnud hinnete poolest grupis kõige parem aga jah, rahulik hing...see ongi tema oluline eripära, et ta on pidevalt rahulikult toimetanud... (Uuritav nr.1)

Võimaluse korral eelistaksid juhendajad saata võistlusele õpilase, kellel on kõrge sisemine motivatsioon erialaga tegelemiseks. Väliste motivatsiooni ajal tegutsejad, ehk need, kes soovivad pigem ennast ja oma tulemusi ümbritsevale publikule demonstreerida, jäetakse meelsasti varuvariantideks.

Äärmiselt oluliseks peeti ka võistlejakandidaadi üldist nutikust, sest tehnilisi probleeme võib esineda mistahes kujul ja koolis pole võimalik lahendusi nõ. selgeks õppida. Nutikuse kõrval tuli esile ka iseseisvus ja lahenduste leidmise võimekus:

Seal loeb siuke üleüldine nutikus, nagu sa isegi tead, et kui sa lähed tegelikult tööle ja hakkad mingi auto probleemi lahendama... tihti need lahendused ei ole õpitud, me peame selle probleemi lahendama nagu töö käigus. (Uuritav nr.5)

Rääkides (erialastest) oskustest kutseõppe kontekstis, peame käsitlema ka ettevõttepraktika mõju. Sellest vaatenurgast tõstsid uuritavad positiivses mõttes esile suurtes ja süsteemselt tegutsevates ettevõtetes praktika läbinud õpilasi. Juhendajate hinnanguil on tunduvalt kõrgemalt hinnatud nende töökultuuri ja vilumust sõidukite hooldusoperatsioonide teostamisel, mis omakorda annavad eelise ka autoerialastel kutsevõistlustel:

Ja kui see poiss on käinud praktikal kuskil Tallinna margiesinduses näiteks, siis ta kujutab ette seda kutsevõistluse olukorda hoopis teistmoodi ette. Siis ta oskab juba auto juures ka päris mitut operatsiooni vaadata suhteliselt laiema pildiga. (Uuritav nr.1)

Sellest hoolimata, lähtudes intervjueeritavate ütlustest, ei tohi välistada hea praktikakogemuse saamise võimalust väiksemas ettevõttes. Samuti tuleb võtta arvesse, et õpilaste praktikakohtade valikul omab mõju ka kooli praktikakorraldus.

3.2 Juhendajate vaated kooli toele kutsevõistlusteks valmistumisel

Uurimisküsimuse „Milline on juhendajate vaade kooli toele kutsevõistlusteks valmistumisel?“ alla on lähtuvalt intervjuus esiletõstatust moodustunud järgmised kategooriad: kooli motivatsioon võistlustel osalemiseks, juhendaja sobiv erialane ja pedagoogiline taust ning juhendaja roll õppetöö korraldamises.

Kooli motivatsioon kutsevõistlustel osalemiseks

Koolipoolse huvina võistlustel osalemiseks saab välja tuua võimaluse nõ. pildis olla, näidata, et ollakse olemas ja tegutsetakse valdkonnas aktiivselt. Intervjueeritavad rõhutasid, et võistlusel osaletakse nii või teisiti, olenemata võistleja tasemest. See tähendab, et kui mõnel puhul polegi võimalik osaleda väga kõrgetasemelise võistlejaga, siis võistlustel osaletakse ikkagi:

Ütleme nii, et kooli poolt on see huvi, et kool peab ennast ikkagi näitama, et nad on olemas. Sest kui kool ennast ei näita, siis keegi ei tea ka sinna kooli õppima tulla. (Uuritav nr.1)

Selgelt joonistus välja ka koolide ja õpetajate omavahelise võrdlemise võimalus ehk võistlusmoment, mille abil juhendajad nägid võistlustes võimalust saada tagasisidet enda tööle, kas omas valdkonnas ollakse jätkuvalt heal õpetamistasemel:

...et näha, kas meie õppe suund on õige või ei ole...(Uuritav nr.4)

Sellest lähtuvalt on kutsevõistlus kujunenud juhendajate sõnul sündmuseks, mis annab erinevate koolide sama valdkonna õpetajatele võimaluse organiseeritult ja ühise eesmärgi nimel kohtuda:

Õpetaja poolt vaadates on see et sa näed ju teisi kolleege ja saad rääkida ja läbi arutada maailma asju... (Uuritav nr.4)

Intervjueeritavad mainisid, et kutsevõistlus on pakkunud ka enesetäiendust nii erialases kui ka pedagoogilises vallas. Näiteks on võistluste käigus mõni sponsorettevõtte tutvustanud uudseid töövahendeid või –materjale.

Juhendaja erialane ja pedagoogiline taust

Võistlusteks valmistumisel on lisaks võistlejaga seonduvale oluline ka juhendaja roll. Seetõttu on käesolevas bakalaureusetöös kirjeldatud juhendajate autoerialast ja pedagoogilist tausta.

No autoeriala ma olen ju õppinud ja mehaanikat. Omal ajal olen õppinud praeguse nimetuse järgi nn. keskastme juhiks. Pärast seda käisin Tallinna ülikoolis praktikajuhendaja ja mentorluse koolitusel, mingi aastane lugu. (Uuritav nr.1)

Kui erialast rääkida, siis ma läksin pärast keskkooli Tallinna Tehnikakõrgkooli ehk siis 4 aastat rakenduslikku kõrgharidust sõiduautotehniku erialal. Ja selles suhtes ma olen nagu oma käel ka autosid nagu putitanud...(Uuritav nr.5)

Intervjueeritavate vastustest selgus, et enne kooli tööleasumist on nad omandanud autoerialase või muu tehnika- või mehaanikaalase hariduse ning vastava töökogemuse.

Autoerialaselt ma olen Tehnikakõrgkoolis käinud ja noh siis autoesinduses töötanud. (Uuritav nr.4)

Pedagoogilise ettevalmistuse osas nimetati läbituks mitmeid sel alal ettevalmistavaid kursusi.

Sellel ajal oli kohe nõutud, et läbisin selle 320 tundi pedagoogilist ja siis muidugi jooksvalt toimuvad erinevad koolitused nii autovaldkonnas kui pedagoogilises valdkonnas. Tegelikult ma astusin 4a tagasi Tallinna Ülikooli ka, et teha ära kutseõpetaja magister. Ja vahepeal ma tegin endale 6. taseme kutseõpetaja tunnistuse ära. (Uuritav nr.5)

Intervjuudest ilmnes, et juhendajate erialane ja pedagoogiline ettevalmistus on toimunud süsteemselt. On omandatud (auto)tehnilised kvalifikatsioonid ja eriala praktiseerimine on toimunud tootjate esindustes, kus töötatakse vastavalt tehnika tootja ja muudele seadustest tulenevatele nõuetele. Pedagoogilise ettevalmistusena kirjeldasid juhendajad järgmisi võimalusi: pedagoogilise ettevalmistuse koolitus (320 t.), kutseõpetaja kohanemisaasta kursus, grupijuhendaja kursus, muud jooksvad koolitused ja seminarid.

Juhendaja roll õppetöö korraldamisel

Tänu poolstruktureeritud intervjuule selgus ka juhendajate roll õppekavade arendamisel ja õppetöö korraldamisel. Uuritavate sõnul on nende koolides võimalik alati paindlikult organiseerida võistlusteks valmistumist ja osalemist. Kutsevõistlused annavad põhjust ka õppekava täiendada või enda oskusi arendada:

Jah, sest kutsevõistlus ikkagi ju mõjutab, et sa näed, et seda on vaja ja seda... sa hakkad õppekavasse lisama teemasid... aga ülesehitus peab olema ikka nii, et kõigepealt on vundament all. (Uuritav nr.1)

Ühise joonena toodi esile õppetöö võimalikult paindlik korraldus, mis arvestab õppijaga aga on ka loogiliselt ja terviklikult üles ehitatud. Oluline on õppekavasse integreerida ülesandeid, mis toetaksid kohustuslike õpiväljundite kõrval ka valmistumist kutsevõistlusteks.

3.3 Millist tüüpi ettevalmistust hindavad juhendajad kõige tulemuslikumaks?

Ettevalmistuse valdkonnas moodustasid uurimisküsimusele „Millist tüüpi ettevalmistust hindavad juhendajad kõige tulemuslikumaks?“, kolm kategooriat. Need käsitlevad praktilist, teoreetilist ja psühholoogilist ettevalmistust.

Psühholoogilise ettevalmistuse olulisus

Juhendajad kirjeldasid olukordi, kus heal tasemel teadmiste ja oskustega võistleja sooritust takistas olukorrast tingitud närvipinged:

Meil oli ühel aastal siuke vend, kes oli igati tasemel, täna on insener isegi. Aga võistlustel no ei tulnud välja... mis sa teed... Aga pigem ta nagu ei osanud seda pinget juhtida aga see ei selgunud enne kui see pingeolukord on käes. (Uuritav nr.3)

Ka teine uuritav kirjeldas olukorda, kus koolikeskkonnas igati hea sooritusvõimega õpilane on närvipinget tõttu teinud võistlustel ootustest madalama soorituse. Uuritavad kirjeldasid, kuidas püütakse võistluspinevust kontrolli all hoida ja rõhutati, et juhendaja peab psühholoogilise tasakaalu hoidmisega tegelema ka igapäevases õppetöös:

No seda teeme me iga päev siin koolis, see ongi kooli mõte ju. Et midagi spetsiaalselt enne võistlusi ... no väikesed juhised ikka. Niimoodi ikka teda rahustad või – töötled, isegi kui mõnd ülesannet ei oska, siis midagi tee ikka ära jne. (Uuritav nr.4)

Teisalt on võimalik ka harjutusülesannete sooritamisel tekitada olukord, mis on võimalikult lähedane võistlusele, võimaldades seeläbi tegelikus võistlusolukorras närvipinget vähendada:

Oluline on korraks praktilised asjad läbi teha, näiteks panna seal kõrval stopper käima panna ja tekitada korraks see ajapinge olukord. Siis tal on nagu lihtsam kui ta on seda kogenud. (Uuritav nr.5)

Võistluse praktilisteks ülesanneteks valmistumine

Praktiliste harjutusülesannetena näevad juhendajad võimalust kasutada eelmise aasta võistlustel nähtud ülesandeid. Samas tehakse harjutusülesanded läbi pigem põgusalt, kordamise ja meenutamise vormis:

Kui teame, et rehvivahetusi tuleb sinna ülesannetesse, et siis õpilased neid rehve vahetavad ja proovime siis nagu seda võistlust läbi mängida nii teoreetiliselt kui praktiliselt... võib-olla seal 3-4 tundi. (Uuritav nr.5)

Selgus ka, et praktilisel valmistumisel käiakse uuesti läbi erialased algteadmised, pöörates samaaegselt tähelepanu eelmiste aastate vajakajäämistele.

Et siis põhimõtteliselt teeme kokkuvõtte, mis eelmiste aastate võistlustel on olnud ja millega eelmistel aastatel on nagu eksitud või mis on nõ aia taha läinud. Õpime iseenda vigadest ja kindlasti käib sinna juurde praktiline pool ka. (Uuritav nr.4)

Võistluse teoreetilisteks ülesanneteks valmistumine

Võistluste teooriatestiks valmistumine toimub samalaadselt praktilise poolega ja on juhendajate sõnul pigem soovituslik. Uuritavad mainisid ettevalmistusharjutusi „Prodiagsi“ ehk autoerialade veebipõhises keskkonnas:

Prodiagsi kasutame, see on meie autonduse „a ja b“. Ütleme, et vaata-toksi mingeid anduri osi ja mingeid mõõtmisi... aga rohkem me küll nii väga ette ei valmista.(Uuritav nr.4)

Uurimisküsimuse alla kogunenud vastustest saab välja lugeda, et valmistumiseks eraldi pikka treeningperioodi pole, pigem tegeletakse valmistumisel põhiteemade ja -tööprotseduuride meeldetuletamisega.

3.4 Põhimõtteid võistlusmeeskonna komplekteerimisel

Meeskonna kokkupanekul on lisaks erialastele oskustele vaja kindlaks teha ka grupiliikmete koostöövõime. Vastava uurimisküsimuse „Milliseid põhimõtteid järgivad juhendajad võistlusmeeskonna komplekteerimisel?“ pidasidki juhendajad olulisimaks võistlejate koostööoskust. Juhendajate sõnul on kasulik, kui meeskonnaliikmete oskused üksteist täiendavad – tekib võimalus tööde jagamiseks. Samas peab jälgima, et meeskonnas poleks koos mitu liidrit:

*No, üldjuhul võiks nad nagu üksteist natuke teada, et koostöö sujuks. Meie vaatasime ikka, et kes on hea diinaamiline duo, et koos saab hakkama, et mis on ühe tugevused ja teise nõrkused. Kui üks oli sihuke laagrivahetaja ja teine elektrik, et noh ideaalne, siuke kombo, et igaühel on ju mingi ala kus ta on natuke kindlam või rohkem teinud.
(Uuritav nr.4)*

Seega peeti oluliseks võistkonnaliikmete omavahelist sobivust nagu ka oskuste eripära ja täiendavust, et iga liige annaks meeskonnale lisandväärtust.

4. Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli kirjeldada autoerialade kutseõpetajate kogemusi kutseõppurite kutsevõistlusteks ettevalmistamisel, võistlejate valikul ja toetamisel. Järgnevalt esitatakse uuringu tulemuste arutelu, tuuakse välja uuringu kitsaskohad ning praktiline väärtus.

Esimese uurimisküsimuse, „Milliste isikuomaduste ja erialaoskustega õpilasi eelistavad edukad juhendajad valida individuaalseks võistlejaks?” tulemusena selgus, et võistleja valimisse suhtutakse koolides võimaluse korral võrdlemisi tõsiselt, tehes seda igati eesmärgipäraselt ehk tagada edukas osavõtt kutsevõistlusest. Harvad pole juhtumid, kus võistlejakandidaatide selgitamiseks korraldatakse koolisisene võistlus, mille tulemusel tekkivas pingereas olevatele õpilastele pakutakse võimalust osaleda ka koolidevahelistel võistlustel. Selgus, et koolisisesed kutsevõistlused on kujunenud traditsioonideks. Järgmine variant õpilase valimiseks on mõne lihtsama kontrollülesande lahendamine. Juhul, kui eelpoolmainitud võistlusi ja pingeridasid pole võimalik ajapuudusest vms. asjaoludest tingituna ellu kutsuda, otsustatakse võistlejakandidaadid kutseõpetajate nõupidamisel. Tähtsaimateks kriteeriumiteks neil otsustel on õpilase isikuomadused ja erialased oskused. Oskuste ja vilumuste osas mängib kaalukat rolli ka ettevõttepraktika kogemus. Juhendajad on konkreetselt välja öelnud, et jooksvad hinded ja õppevõlad ei mängi võistleja valikul rolli. 'WorldSkills'i kontekstis tehtud uuringus, mis keskendus võistlejate isikuomadustele, selgus samuti, et olulisimat rolli mängivad võistleja puhul tema kaasasündinud omadused, mis võimaldavad erinevates olukordades iseseisvalt hakkama saada (Nokelainen, Stasz & James, 2013). Selle uurimisküsimuse tulemuste kokkuvõtteks saab öelda, et Eestis autoerialade kutsevõistlustel edukaimad osalejad on valitud suhteliselt sarnaste kriteeriumite põhjal.

Teise uurimisküsimuse, „Kuivõrd on juhendajate vaates kool toeks kutsevõistlusteks valmistumisel?”, vastusena selgus, et edu või ebaedu saab alguse eelkõige õppeasutusest endast. Üks uuritavate ütlustest sündinud kategooriatest käsitleb kooli motiive võistlustel osalemiseks. Motiividena töid juhendajad üksmeelselt välja vajaduse nõ. pildis olla ning näidata ja näha, et ollakse kutseõppe autoerialal aktiivne ja oma ülesannete kõrgusel. Olulisemaks võistlemisest ja võitmisest peeti teiste kolleegidega kohtumise ja arutlemise võimalust. Rääkides juhendajate sobivast taustast nii erialases kui ka pedagoogilises mõttes, seisneb kooli tugevus selle töötajates. Intervjueeritud juhendajail on omandatud erialane ja pedagoogiline haridus ning ulatuslik praktiline kogemus autoerialal – vajalikud eeldused visiooni tekkimiseks ja selle elluviimiseks. Ilmnes ka edukate juhendajate kaasatus õppekavade arendamisse, milleks on sisendi andnud kutsevõistluse kogemus. Kohati nimetasid juhendajad endid eriala eestvedajateks. Puutepunktina Eesti autoerialade edukate juhendajate ja WorldSkills'i juhendajate (Wilde & Relly, 2015) vahel saab esile tõsta sarnased ajendid ja suhtumise. Nendeks on ennekõike koostöö, kogemuste vahetamine, eriala arendamine jms. Kokkuvõtvalt saab selle uurimisküsimuse vastusena öelda, et koolipoolset toetust võistlustel osalemisel saaks juhendajate ütluste alusel nimetada kõikehõlmavaks.

Valdkonna eestvedajad koolides, osaledes ise kutsevõistlustel juhendajatena, säilitavad seeläbi väga väärtusliku ja nüansirikka sideme otse õpilastega, osates seeläbi igapäevatöö omapärasid ja arendusvajadusi peensusteni mõista ning loomulikult teel nii õppetöösse kui – kavassee põimida. Sellise seose kaudu omavad kutsevõistlused parimat võimalikku mõju erialahariduse arengule, soodustades ka koolidevahelist diskussiooni, ja reaalselt tulemuslikku koostööd. Eelnev annab selget aimu, kuivõrd paljudest teguritest sõltub õpilaste edukus kutsevõistlustel. Saaks isegi öelda, et kutsevõistluse tulemus, teades seda mõjutavaid tegureid, illustreerib ilmekalt õppeasutuses toimuvat. Kui õppeasutus saavutab võistlustel stabiilselt häid tulemusi, on alust aimata, et tegemist on eduka ja eesmärgipäraselt tegutseva, tugeva kooliga. Kui aga tulemused kõiguvad äärmuste vahel, saab öelda, et hetke edu määrab pigem võistlejaks sattunud õpilane. Sel puhul oleks põhjust esitada küsimus – kas kooli õppetöö suudab kaasata kõiki õpilasi vastavalt nende omapäradele või suudetakse heal tasemel erialaseid teadmisi anda vaid neile õpilastele, kel on juba loomupärane väga tugev motivatsioon ja püsivus teadmiste omandamiseks?

Kolmanda uurimisküsimuse, „Millist tüüpi ettevalmistust hindavad juhendajad kõige tulemuslikumaks?“ vastuste analüüs tõi välja kolm suuremat teemat: õppijate psühholoogiline, praktiline ja teoreetiline ettevalmistus. Psühholoogilise poole pealt töid juhendajad välja kaks aspekti pigem probleemide võtmes. Juhendajate ütlustest jäi kõlama sooritust pärssiv asjaolu, kus pingelises võistlusolukorras jääb teadmiste ja oskuste poolest heal tasemel võistlejal puudu enesekindlusest. Sarnase olukorra läbimängimist valmistumisel kirjeldab ka juhendajate tegevusi kajastav Wilde ja Relly (2015) uuring, kus juhendajate sõnul tuleb kasuks võistlusülesannete harjutamine, arvestades ajapiirangut. Praktilise ettevalmistuse juures peeti oluliseks eelkõige eelnevalt õpitu meenutamist, toodi välja ka stopperi kasutamine harjutamise ajal. Teoreetilise ettevalmistuse poolt leidis mainimist autoerialase e-õppe keskkonnas sisalduvate ülesannete lahendamise. Üldiselt on juhendajad seisukohal, et ülesannete läbitegemiseks piisab ligikaudu poolest päevast, seega mingit pikka ja spetsiaalset valmistumisperioodi ei praktiseerita. See erineb mõnevõrra WorldSkills'iks valmistumisest, kus valmistumisperiood võib ulatuda mitme kuu pikkuseks aga tegemist on kahtlemata ka kaalukama võistlusega (Wilde & Relly, 2015).

Neljanda uurimisküsimuse, „Milliseid põhimõtteid järgivad juhendajad võistlusmeeskonna komplekteerimisel?“ vastused olid üksmeelsed, seega tekkis vaid üks kategooria. Olulisimaks teguriks võistkonnaliikmete valikul osutus liikmete omavaheline sobivus. Meeskondliku sooritusvõime osas peeti oluliseks liikmete mitmekesisuseid oskusi, nii, et erinevad võistlusülesanded, sealhulgas vastutuse, saaks nende vahel ära jagada.

Käesoleva bakalaureusetöö piirangutena tuleb arvestada seda, et tegemist on kvalitatiivse uuringuga, mis käsitleb suhteliselt kitsast valimit, tuues esile vaid uuritavate arusaamad ja kogemused (Laherand, 2008). Põhilise piiranguna hindab autor enda vähest intervjuerimiskogemust. Samas aitas seda mõnevõrra leevendada tõsiasi, et käesoleva töö autor on ise osalenud nii juhendaja kui hindajana autoeriala kutsevõistlustel, mistõttu valdkond oli tuttav ja autori eksperdiroll toetas intervjuude läbiviimist. Autori hinnangul võib mõni piirang osutuda väärtuseks, nagu on toimunud kategooriaga „Juhendaja roll õppetöö korraldamisel“, mis on üsna väikesemahuline infokild, kuid tegelikult kinnitab uurimistööst selgunud tulemust, kus olulisim ettevalmistus toimub igapäevase õppetöö käigus.

Töö praktiline väärtus seisneb autori hinnangul selles, et on tekkinud arusaamine, millest sõltuvad autoeriala kutsevõistluste tulemused ja mida kutseõpetajad – edukad juhendajad sellest teemast arvavad. Töö tulemusi on võimalik kasutada väärtusliku tagasisideallikana autoeriala õppe arendamisel erinevates kutsekoolides. Tööl on suur väärtus ka autori enda jaoks, sest see aitas mõista, mida peaks oma koolis tegema selleks, et õpilaste tulemusi võistlustel parandada.

Autori nägemuses oleks kasulik, kui autoeriala kutsevõistlusi korraldataks kõigil autoerialadel. Lisaks peaks need olema ligipääsetavad ka põhikooli õpilastele, näiteks karjääriõpetuse tundides või muude sarnaste sündmustena. Hetkel korraldatavad autoeriala kutsevõistlused on tänu ülesannete mitmekesisusele ja pikkadele traditsioonidele väga kõrgel tasemel, mistõttu pakuksid paljud võistlusülesanded peaaltvaatajatele põnevat vaatamängu. Eelnevast lähtuvalt oleks edaspidi kasulik uurida, mil viisil ja millises vanuses põhikooli õpilastele oleks kasulik kutsevõistluste kaudu autoeriala tutvustada.

Tänu sõnad

Olen siiralt tänulik minu juhendajale, tänu kellele õnnestus töö teema valik ja kes on alati lahkelt ja kiirelt abistanud mind materjalide leidmisel ning samuti aidanud mul julgustaval moel õigel rajal püsida. Olen tänulik ka oma perele, kes, loomulikult, on mind igakülgsest sel teekonnal ergutanud ja toetanud.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Juhan Altsaar

24.05.2021

Kasutatud kirjandus

- Ames, C. (1992). *Achievement goals and the classroom motivational climate*. In D. H. Schunk & J. L. Meece (Eds.), *Student perceptions in the classroom* (p. 327–348). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Cedefop (2017). *Cedefop opinion survey on vocational education and training in Europe*. Külastatud aadressil <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/5562>.
- Cedefop (2019). *Croatia: new model of skills competitions launches in 2019*. Külastatud aadressil <https://www.cedefop.europa.eu/en/news-and-press/news/croatia-new-model-skills-competitions-launches-2019>.
- Chankseliani, M., Relly, S. & Laczik, A. (2016). *Overcoming vocational prejudice: How can skills competitions improve the attractiveness of vocational education and training in the UK?* *British Educational Research Journal*, 42. 582–599. 10.1002/berj.3218.
- Innove (2018). *Kutsehariduse maine üldhariduskoolide õpilaste, õpetajate ning lapsevanemate seas*. Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/kh_mainee.pdf
- Innove (2019). *Kutsemeistrivõistlused*. Külastatud aadressil <http://www.kutseharidus.ee/kohalikud-voistused/>
- Innove (2020). *Kutsevõistluste korraldamise koondjuhend*. Külastatud aadressil : https://www.innove.ee/wp-content/uploads/2020/03/KMV_koondjuhend_uuendatud_2020.pdf.
- James, S. (2016). *Developing & Understanding Vocational Excellence: Final Report*. SKOPE, University of Oxford.
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kutseregister (2020). *Kutseõpetaja kutsestandard, tase 7*. Külastatud aadressil <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10536063>.
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrukk.
- Nokelainen, P. & Pylväs, L. (2017). Finnish WorldSkills Achievers' Vocational Talent Development and School-to-Work Pathways. *International Journal for Research in Vocational Education and Training (IJRVET)*, 4 (2), 95–116.

Nokelainen, P., Stasz. C., & James. S. (2013). *What contributes to vocational excellence? A pilot study of the individual characteristics of the WorldSkills UK 2011 squad; SKOPE Research Paper* No. 118 December 2013.

Skills Finland (2020). Külastatud aadressil <https://www.skillsfinland.fi/>.

Tartu ülikooli eetikakeskus (2017). *Hea teadustava*. Külastatud aadressil https://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/hea_teadustava_trukis.pdf

Wilde, S., James, S. & Mayhew, K. (2015). Training Managers: Benefits from and barriers to WorldSkills UK participation. Külastatud aadressil <https://www.worldskillsuk.org/accelerate/our-research/our-research-projects/training-managers-benefits-and-barriers-to-worldskills-uk-participation>

Wilde, S., & Relly, S. J. (2015). WorldSkills UK Training Managers: Midas Touch or Fool's Gold? *International Journal for Research in Vocational Education and Training (IJRVET)*, 2(2), 85-98.

Worldskills (2020). Külastatud aadressil <https://worldskills.org/>.

Õunapuu, L. (2014) *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lisa 1.

Kutsevõistluste tulemused autoerialal (Innove, 2019).

Aasta	Kool	Saavutatud koht
2015	Tartu Kutsehariduskeskus	1.
2015	Järvamaa Kutsehariduskeskus	2.
2015	Pärnumaa Kutsehariduskeskus	3.
2016	Tartu Kutsehariduskeskus	1.
2016	Pärnumaa Kutsehariduskeskus	2.
2016	Kuressaare Ametikool	3.
2017	Kuressaare Ametikool	1.
2017	Rakvere Ametikool	2.
2017	Kehtna Kutsehariduskeskus	3.
2019	Kuressaare Ametikool	1.
2019	Tartu Kutsehariduskeskus	2.
2019	Kehtna Kutsehariduskeskus	3.

Lisa 2.

Intervjuu kava

Sissejuhatavad küsimused:

- 1) Kui pikk on Teie tööstaaž õppeasutuses?*
- 2) Kuidas (millistel põhjustel) olete asunud töötama kutseõppeasutusse?*
- 3) Milline on Teie taust pedagoogilise ja (auto)erialase täiendusõppe vallas?*
- 4) Milline on teie(auto)erialane kogemus - kas teadmised on omandatud süsteemselt õppimise tulemusena(ehk omandatud vastav haridus) või pikaajalise töökogemusega?*
- 5) Kas õppeasutuses on Teie põhitöökoht?*
- 6) Mis ajendab kooli ja/või õpetajat võistlusel osalema?*
- 7) Palun hinnake kutsevõistluste ja õppetöö korralduse vastastikust mõju.*
- 8) Kuivõrd täidavad kutsevõistlused oma eeldatavat rolli ja mis põhjusel?*

Uurimisküsimustest lähtuvad intervjuu küsimused:

1. Milliste isikuomaduste ja erialaoskustega õpilasi eelistatakse valida võistlejateks?
 - 1.1) Kuidas toimub võistleja(te) esmane valik? (Kas võistleja(d) määratakse õpetajate või juhtkonna otsusega või pakutakse õpilastele võimalust võistlemiseks soovi avaldada?)*
 - 1.2) Millised õpilased saavad võistlejaiks? Kas need, kes tunnevad vajadust ennast teistele tõestada (Võistlemine on nn. "auküsimus") või need, kes soovivad ise saavutada võimalikult kõrge erialase taseme (Suhtub võistlusesse pigem enese proovilepanekuna)?*
 - 1.3) Kuivõrd on võistleja valikul määrav tema õppeedukus?*
 - 1.4) Kuidas selgitatakse konkreetse võistleja puhul individuaalne ettevalmistusvajadus?*
 - 1.5) Kuivõrd võetakse valmistumisel arvesse ka eelmiste aastate edu ja ebaedu?*
2. Kuidas toetab kool kutsevõistlusteks valmistumist?
 - 2.1) Kuidas on võistluseks valmistumine organiseeritud?*
 - 2.2) Millised kooli töötajad (ametikohad) on otseselt seotud võistlusteks valmistumisega?*
 - 2.3) Millistele õppekorralduslikele dokumentidele toetatakse võistluseks valmistumisel?*
 - 2.4) Millised osad erialaõppe ülesehituses, korralduses soosivad ja millised takistavad hea tulemuse saavutamist?*
3. Millist tüüpi ettevalmistust hindavad juhendajad kõige tulemuslikumaks?
 - 3.1) Kuidas selgitatakse võistleja ettevalmistusvajadus tema isikuomaduste tasakaalustamiseks?(Näiteks äärmiselt tagasihoidliku iseloomuga väga võimekas õpilane.)*

3.2) *Kuivõrd võetakse võistluseks valmistumisel arvesse eelmiste võistluste edu ja ebaedu?*

3.3) *Kuidas on korraldatud võistleja teoreetiline ettevalmistus?*

3.4) *Kuidas on korraldatud võistleja praktiline ettevalmistus?*

4. Milliseid põhimõtteid järgivad juhendajad juhul, kui osutub vajalikuks võistkonna komplekteerimine?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Juhan Altsaar,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Autoerialade kutsevõistlusteks valmistumine Eestis edukaimate koolide näitel“, mille juhendaja on Karmen Trasberg, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Juhan Altsaar
24.05.2021